

TURINYS

Avratyno aukštumos	9
Per Stalino linija	30
Mūšiai prie Dniepro	51
Nesidairykit atgal	72
Rusiška žiema	98
Pavasaris nubunda Babkoje	138
Stalingrado stepė	173
Tiltas per Čira	212
Deberico karo mokykla	235
Gražioji Magelonė	245
Magelonė sniege	266
Ryisko lakštingalos	288
Rusų puolimas	330

MŪŠIAI PRIE DNEPRO

Pirmajam mūsų kuopos būriui vadovavo leitenantas Götzas, mano bičiulis dar nuo Prancūzijos laikų, aukštas, stiprus žmogus, agronomijos studentas iš Švabijos, prireikė šiek tiek sumanumo, kad patekčiau į jo būrį, nes Zanglerį darėsi vis sunkiau pakešti.

Götzas mane sutiko šiltai, jo būrys tuo metu buvo dislokuotas miškelyje prie Febrovkos. „Tu būsi mūsų busolė*, o čia – kepta višta, čiupk kaklą! Yra ir medaus korių.“ Jie gyveno gerai ir laikėsi atokiau. Batalionui, kuriam jie priklausė, vadovavo majoras Wartas, ryžtingas heilbronietis. Kaip skyrėsi gyvenimas čia ir mūsų būryje prie atsargų gurguolės! Valgis ir gėrimai mums čia būdavo atnešami, užduotys aiškios, ranka įgudusi, jokių protinių pastangų tarnyba nereikalavo. Kareivio gyvenime apstu viliojančių pagundų. Išmintingas vadas galėjo pasiekti viską, ko norėjo. Jei Zanglerio reikėdavo vengti, jei kas dykinėdavęs, nes šio vaizdo jis negalėjęs pakelti, tai Götzas, matydamas saviškius prakaituojančius, paliepdavo: „Nusirenkit švarkus.“ Jis buvo paprastai mąstantis žmogus ir natūraliai viršesnis. Zangleris niekada nebūtų prašęs, kad pavaldinys jam paduotų muilą ir rankšluostį. O Götzas tai darydavo nuoširdžiai naiviai ir bendraudamas su Ferberiu, savo pasiuntinuku iš Intalio, į jį kreipdavosi „tu“. Kai paskersdavome kiaulę, jis pirmiausia gaudavo gabalėlį paragauti, o mes nekantriai laukdavome

* Busolė (it. *bussola* – kompasas) – instrumentas kampams matuoti, naudojamas geodezijoje, navigacijoje, artilerijoje.

įvertinimo – ar mėsa gera, ar ne per sausa, sūri ar aštri. Tada jau visi džiaugdavosi. Didelį įspūdį darė ir jo išvaizda, ir agronomijos žinios.

Traukėme iš kaimo į kaimą, iš sodžiaus į sodžių, valandų valandas žygiavome nesiblaškydami, niekas niekam netrukdė. Götzas paliepdavo tai joti, tai važiuoti, protingai keičiantis, žygiavimas jam nebuvo prie širdies. Jis būtinai norėjo, kad šalia visada būtų jo būrio komanda – minėtas puskarininkis Blumas, pasiuntinys Ferberis, du ryšininkai, arklininkas ir aš.

Kartais, kai poilsio sustodavome ilgėliau, Götzas įsakydavo pamaitinti ir kareivius, ir arklius. Pabūklų pirmagalių apsauginės skardos tada būdavo nukraunamos skardinėmis, duona, kepsniais, sviesto puodynėmis. „Ėsti ir rūkyti gali visada! – sakydavo jis. – Ferberi, atnešk lašinių paltį! Buvau ten priekyje prie tilto, klausiau, kiek ilgai dar stovėsime. O tie tik gūžtelėjo ir prisakė laukti! Taigi, laukiam!“ Arkliams buvo papjauta žolės.

Po keturių–penkių dienų priėjome Rogi apylinkes. Čia buvo Kleisto tankų grupės pabūklų pirmagalių pozicija, kuri persikėlė iš Berdyčivo. Mes stebėjome, kaip tankai prisipila degalų, pasikrauna šaudmenų ir vėl važiuoja toliau. Milžiniški dulkių debesys uždengdavo dangų. Susidarydavo įspūdis, kad šios grupės kariai – ne kareiviai, o daugiau mechanikai. Jie džiaugėsi, kad mes vertiname juos, matydami trofėjinius žiedus* ant jų tankų vamzdžių.

Iš pradžių dykinėjome. Piečiau kalvoje apžiūrėjome 10 pašautų rusų tankų su pilnais ekipažais: po keturis vyrus sėdėjo savo vietose prie svertų, angų, vairų, pabūklų. Jų kūnai buvo parudę ir apskrudę nuo liepsnos, tepaluotos uniformos nukritusios ir virtusios pilkais pelenais. Veidai buvo pilkai mėlyni kaip juodaodžių, jokių sužalojimų nebuvo matyti, tik nutrauktos galūnės. Mirtis juos tikriausiai užklupo žaibiškai, staigiai užsiliepsnojus tankui, ir atėjo pabaiga.

Blumas ir Hyblis stovėjo šalia manęs. Hyblis buvo pozicijos puskarininkis, atsakingas už ugnies pozicijų priežiūrą ir

drausmę, turėjo prižiūrėti kareivius. Blumas buvo pirmasis busolės puskarininkis, jis vadovavo matavimams ir rūpinosi arkliais. Abu – senas kariuomenės aktyviosios tarnybos puskarininkis ir mažius iš Karlsrühės – buvo visiškos priešingybės. Blumas pasakė:

– Nenorėčiau vairuoti tokio daikto.

– O tu bent teises turi? – paklausė Hyblis.

Blumo akys sužaubavo:

– Teises? Aš juk namuose mašiną turiu!

– Tu? Tikriausiai valdišką?

– Patikėk manimi, turiu savo.

– Tikrai turėčiau tuo patikėti? – Hyblis atsisuko į mane: – Manote, kad jis tikrai turi mašiną?

– Gudresni nuo to nepasidarysime, pone hauptfeldfebeli, – atsakiau.

Blumas kaip tik vaikštinėjo aplink tanką.

– Tai bent vaikas, – tarė, – bet skaičiuoti jis moka!

Blumas mintinai suskaičiuodavo viską, ką mes tikrindavomės šaudymo lentelėse. Hybliui tai buvo mįslė.

– Netikiu nė vienu jo žodžiu, – tarė jis tyliai.

Blumas užlipo ant tanko ir žvilgtelėjo vidun.

– Po perkūnais! – sušuko. – Kvailiai, ko jie neišsoko lauk?

Mes pakėlėme galvas aukštyn:

– Tai ten dar kažkas sėdi?

– Žinoma, visi keturi tvarkingai savo vietose, apskrudę kaip kiaulienos kepsniai.

– Nekalbėkit taip! – šuktelėjo Hyblis. – Visų jų namie laukia mamos ir žmonos!

– Bet taip pasilikti sėdėti, juk matai, kas vyksta, – tęsė Blumas, – tikriausiai bus buvę fanatikai!

– Puskvaili tu, – pasakė Hyblis.

– Jie juk komunistai, kas jiems tos žmonos? Kvailiai!

Jis ilgai žiūrėjo pro liuką, tada išgirdau jį sakant:

– Tai bent! Apskrudę kaip kiaulienos kepsniai, ta apskrudusi oda – matai, kad žmogus yra dvėsenas. Manai, kažkoks Dievas tai leistų? Jo tikrai nėra.

* Tradiciškai ant Vermachto tankų vamzdžių, priešlėktuvinų ir prieštankinių patrankų buvo nupiešiami ženklai, kuriais žymimas sunaikintų taikinių skaičius, kartais ir rūšis.

Jis pakilo ir trinktelėjo tanko dangtį. Blumas mėgdavo tokius pasikalbėjimus, nesvarbu, kad galiausiai jie virsdavo monologais. Jis buvo logiškai mąstantis ateistas. Jo siela tikriausiai buvo gryno akmens, bet, nepaisant to, jis atsisakė visų pagundų, nenorėdamas sugadinti paskutinių savo motinos gyvenimo dienų. Blumas sakydavo: „Parodyk man žmogaus sielą, tada ja patikėsiu. Protingi gyvūnai – taip! Bet siela, nemirtinga siela?“ Tas baisiai protingo žmogaus užsispyrimas mane stulbino. Sykį jis išakė paimti kumelę. Vadeliotojai jam paaiškino, kad nereikėtų palikti mirti badu jauno kumeliuko, o bėgti kartu su visais jis dar per silpnas. Blumas tik papurtė galvą, laikydamas rankoje lazda pasuko link kumeliuko ir nuvijo jį. Arkliai žvengė vienas kitam pavymui gal kokį pusvalandį, kumelė niršo, kumeliukas baubė, o Blumas liko neperkalbamas ir mušdamas vijo kumeliuką šalin. Kai apie tai sužinojo Götzas, kuris labai vertino Blumą dėl jo stiprių nervų, buvo jau per vėlu.

Tik atėjus vėlyvam vakarui gavome nurodymą pereiti į saugesnę poziciją. Aš turėjau pasirūpinti būriu, Götzas – prisišaudyti į taikinius. Tačiau išliko ramu. Kitą rytą pulti jau buvo pasiruošęs tankų pulkas, gavome patvirtinimą dėl pikiruojamųjų bombonešių. Anksti pasiekėme mažą kaimelį, kuriame išėities pozicijose jau laukė pėstininkai. Tai buvo mano pirmasis puolimas priešakinėje linijoje, kai kartu su Götzu ir vienu ryšininku gulėjome neseniai nupjautame rugių lauke tame pačiame aukštyje kaip ir pėstininkai. Ugnies pozicija buvo kaimo pakraštyje, dauboje. Buvau ką tik nusiskutęs ir kaip tik dėjausi skutimosi peiliuką. Ten mane ir aptiko Hölzlis, mūsų sunkiosios artilerijos būrio vadas, su kuriuo aš dar nuo Lenkijos laikų buvau kartu. Jau baigęs karo mokyklą jis liko tarnauti, jo 12 metų tarnybos seniai buvo praėję ir jis jau turėjo būti tapęs geležinkelio ar pašto skyriaus viršininku. Dabar jis siekė, kad jį, gavusį karininko laipsnį, paimtų į aktyviają tarnybą, bet nelabai jam sekėsi. Jis išsišiepė. Įdomu, ar jis džiaugėsi mane čia matydamas?

Puolėme lengvoje prieblandoje per ražienas, kuriose javai dar stovėjo gubose; rusų automatai: iš apkasų iššliaužė netikėtai užklupti mieguisti sargybiniai pilkais švarkais. Sušuko: „*Voina, voina!*“ ir iškėlė aukštyn atsitraukė. Tada mus pastebėjo rusų

minosvaidžiai. Pėstininkų komandos pasikeisdamos traukėsi, kol viena šaudė, kita pabėgo nuo ugnies. O paskui vėl dar sykį kankinančios minutės, kai į mus nusitaikė artilerija.

Götzas buvo priešakyje ir išakė: „Pabūklų pozicijos keitimas, pirmyn!“ Jis ir Hyblis, vadovavęs ugnies komandai, buvo gerai susižaidę. Blumas taip pat išmanė savo užduotį. Kai Götzas ir aš leidomės į priekį, jis iš kito pabūklo šaudė toliau. Taip atėjome į turtingą kaimą, kurio gyventojai mums dirbtinai draugiškai šypsojosi. Kaip tik dabar kitapus jų namų ėmė sproginėti pirmieji Hölzlio sunkiųjų pabūklų šūviai. Skubiai kirtome kaimą, galiausiai pamatėme platų lauką, kur javai dar nebuvo nukirsti, ir ant šiaudų kupetos už baltos namo sienos susėdome palaukti Blumo.

Popiet turėjome judėti toliau, pėstininkai spėjo išsukuoti visą javų lauką, mes patraukėme paskui juos ir po trijų valandų jau stovėjome prieš kitą kaimą, kuris buvo giliame slėnyje, už jo prasidėjo miškas, o pamiškėje buvo įsitvirtinęs priešas.

– Jis mato mus artinantis, Ivanas, – pasakė Götzas, – pasiliksiu su Jeremiju Blumu čia, o jūs atveskite būrį už anos giraitės.

Priešas šaudė į kiekvieną kareivį. Aš sverdinėjau, šokinėjau, kritau, puoliau ant žemės, bėgau ir sutikau Hölzljį, kuris taip pat brovėsi į priekį, kur buvo matyti pamiškė.

– Jau praradau vieną vyrą ir keturis arklius, gale dar karščiau nei čia, Ivanas paleido užtveriamąją ugnį. Ar Götzas priekyje?

– Taip, ten. Turiu atvesti būrį į tą giraitę.

– Neįmanoma, – pasakė jis.

Ėjau per dobilus ir aukštus žirnius, pradėjo lyti ir jau po keleto minučių mano uniforma permirko, o auliniai prilipo prie blauzdų. Pagaliau pamačiau link manęs ateinantį Hyblį.

– Beprasmiška, – tarė jis, – pro čia nepraeisim.

Metėmės ant žemės, nes į mus atlėkė sviedinys. Vairuotojui Walberiu nuplėšė galvą.

Tris dienas buvome ugnies apsuptyje. Tūnodamas sviedinio išraustoje duobėje skaičiau apie Augustino Dievo valstybės teoriją, nepajudinamą kaip plienas, apie blogio slėpinį. Kaip jam pasisekė atpažinti šį slėpinį! Mums taip kvailai skambantis sakiny, kad blogis yra gėrio stoka, čia aiškinamas tuo, kad pikta valia randasi ne iš valios prigimties (nes visa, kas yra, yra gera), o

dėl to, kad gamtą Dievas sukūrė iš nieko. Todėl blogio priežastis glūdi nebūtyje, lygindamas Augustinas pasakoja apie tamsą, kuri yra šviesos stoka. Noras atpažinti blogį gali būti palyginamas su troškimu pamatyti tamsą, išgirsti tylą. Panašu, kad mes nebuvome tik gražaus šachmatų žaidimo figūrėlės.

Dieną atlėkdavo bitės, kurias viliojo pro paminkštinimo skylę kyšantis šienas. Naktimis sukruisdavo utėlės. Paskui rusai dingo, bet špringeris* prie Radechivo visai pasiuto, pasakojo Detteris, tarsi jį tai būtų džiuginę. Erhardas jo paklausė:

– Tai džiaugsiesi, kai mes pralaimėsime karą, ką?

– Nesakiau taip, nieko nesakiau.

Erhardas nusijuokė ir toliau dailino kepaliukus:

– Idiotai, – tarė jis, – nes aš vis dėlto manau, kad mums pavyks, ir net jei būčiau paskutinis Ingolštato šunpalaikis (gali vadinti niekam tikusiu), vis tiek nenorėčiau, kad pralaimėtume. Nes kur mes po to? Aš liksiu tarnyboje.

Bandžiau jį atkalbėti.

Į mišką netoliese negalėjome eiti, jis buvo pilnas žuvusiųjų, karšta saulė nuo jų kildino mutulus salsvos smarvės, kol pusiaudienį, dvyliką valandą, jos nenuplovė atslinkusi liūtis. Skaičiau Augustiną. O tik išmintingųjų karai teisingi? Tarsi net nereikėtų dar labiau gedėti dėl teisingo karo būtinybės! Nes jei karas nebūtų teisingas, niekas nekariautų. Kaip tik dėl šios piktybės žmogus turėtų gedėti. Vargas tam, kas su tuo taikstosi, kam nespaudžia širdies galvojant apie žuvusius ir šią negandą, ir dar didesnis jam vargas, jei jis tariasi esąs laimingas, nes žmogiški jausmai jam svetimi.

Dešimtą vakaro, dar su šviesa, iškeliajome toliau; pro sodybą, tamsią kaip Selivano miške, žygiavome aštuonias valandas, dviem valandoms, kad būtų šilčiau, su Blumu susispietėme po vienu brezentu, numigome, jis pasakojo, kad 18 procentų karininkų ir 11 procentų mūsų divizijos karių krito, o vienas anglų kanalas pranešė, kad mes sunaikinti, pasakojo artileristai, jie radiją turi. Kėlėmės, žygiavome toliau, saulėgražų laukai kaip

miškai dideli, stiebai rankos storumo, kelias tankų skersai išilgai suvaluotas. Žygiuojame 40 kilometrų, atstumus pradėdame jausti aiškiai ir bliviai. Jampolis, Kalinibolotas, Novomirgorodas – magiški pavadinimai ir vietovės, pro kurias traukiame toliau, nepaguodžiamai plačios, skendinčios žalioje lapijoje, dulkėti žvyrkeliai, užburiantys garsai – kadaise čia buvo gera kaip Štraubinge Vitelsbachų dinastijos laikais, turtai ir gausa, verandos iš stiklo ir medžio. Zlatopolis, kuriame ilsėjomės po šilkmedžiu, ragavome jo beskonius vaisius. Jis augo truputį atokiau palei žvyrkelį, o aš kurį laiką sėdėjau ant palinkusios šilkmedžio šakos kaip muitininkas Zachiejus, nes pro čia tą dieną pražygiavo visa divizija ir aš mačiau net buvusius bičiulius iš Lenkijos ir Prancūzijos.

Kukurūzai, agurkai ir melionai šiam kraštui suteikė pietietiško dvelkmo ir kvapo. Vėlyvą vasarą viskas parudę ir išdžiūvę, pui-kavosi sultingomis ir sunokusiomis gėrybėmis, o artėjant audrai galėjai matyti, koks turtingas čia buvo kraštas. Anapus tolyn driekėsi pelkės, oras mirgėjo nendrėtose platybėse, o jų viduryje tekėjo Tiasmynas, nuo čia neįžiūrima, srauni ir graži skaidrių vandenų upė. Dnieprą, kaip ir visos didelės Rytų upės, yra lydima upelių ir upeliukų, kurie parazitškai užgrobia jo plačią vagą (jų dėka šios vagos virsta išsiraizgiusiu baseinu). Svarbiausias iš jų ir buvo Tiasmynas. Didelėse pelkių ir sausumos salose įsitvirtino skeveldrų sužaloti rusų kareiviai ir armijos likučiai, kai kurie paklydę, kai kurie specialiai čia taikę. Jie apsunkino mūsų dalią užminuodami kelius, šaudydami pro stogo liukus, palikdami stovėti sunkiosios artilerijos būrelius neprieinamose lindyne ir sugriaudami tiltus.

Toliau pajudėjome tik tada, kai už horizonto nusileido raudonas kaip kraujas saulės pusrutulis, ir netrukus pamatėme, kodėl tiek ilgai buvome sulaukyti prie šilkmedžio: visa divizija buvo susirinkusi prie vienos pervazos, kurią mūsų pionieriai su savo įranga turėjo vėl padaryti išvažiuojamą.

Valandą žygiavome į kaimą, kuriame matėme tik penkis vėjo malūnus. Jie išsiskyrė žalsvame dangaus fone olandiškais gaubtais ir sparnais kaip žirklėmis. Atvykę žemai klonyje

* Nuotoliniu būdu valdoma Vermachto važiuoklė, iki taikinio gabendavusi sprogmėmis, detonuojama kartu su jais.

pamatėme išilgai besidriekiantį kaimą, malūnai stovėjo ant aukšto kadaise buvusios upės vagos pakraščio. Kaimas buvo neįprastai švarus, soduose ir laukuose augo moliūgai, melionai, agurkai ir kukurūzai. Prie kiekvieno namo buvo plūktinė kūlimo asla ir trumpai nuganytos ganyklos. Keista, bet čia neaugo medžiai, nežinia kodėl. Pro kaimą taip pat tekėjo upė – maždaug 10 metrų pločio Gnylyj Tašlykas; pasislėpusi tarp aukštų krūmų, ji lanku sukosi apie kaimą, o mes, norėdami nusimaudyti, visu būriu akligatviu ir patraukėme link jos.

Name, kuriame apsistojome, gyveno penkios juodaplaukės: Vera, Marija, Chivja ir Nataša. Penktosios vardo taip ir nesu-
pratome, nepaisant pakartojimų ir paaiškinimų. Jos kaip tik vežimu grįžo namo, vilkėdamos berankovėmis palaidinukėmis, buvo derliaus nuimti. Jų motina jas stebėjo draugiškai skvarbiomis akimis, tačiau Götzas, Blumas ir aš nebuvo iš tų, kurių reikėtų baimintis, todėl motina mums pasidarė prielanki ir užgrojo balalaika, o dukterys gražiai uždainavo. Kad ir kaip keista, motinos vardas buvo Hansas. Tačiau Blumui šis šurmulys nepatiko, jis užkalbino mane apie Heidegerį, apie kurį buvo girdėjęs Freiburge, jo nusimanymas mane stulbino. Heidegeris buvo žmogus, pasakiau jam, kurį tikriausiai būtų sujaudinusios merginų dainos, liaudies muzika ir senoji poezija. Tačiau Blumui artimesnė buvo kritiškoji filosofo pusė, todėl jis šūktelėjo Götzui, bet šis tik nusijuokė, pasakydamas, kad jis čia mažai ką suprantantis.

Buvo džiugu stebėti, kaip apie merginų ir motinos chorą spietėsi vis daugiau mūsų karių. Tose dainose jie vargiai ką tesu-
prato, o vieno sileziečio protarpiais trumpai išverčiamų sakinių neužteko, kad bent miglotai įsivaizduotų, apie ką jos, tačiau kartu tų abejotinos meninės vertės dainų trauka buvo tokia stipri, kad ir jie pradėjo dainuoti, galiausiai gražiai keisdami su merginomis, o geismas ir stačiokiškumas, kurių vedami jie iš pradžių bandė meilikauti, dingo. Dainos neturi istorijos, tautos ir poetai taip pat jos neturi; pabaiga neišvengiama.

Kai tik prasiskverbi pro išorinį formos blizgesį, atsiskleidžia tikroji esmė. Todėl rusų tauta ir išliko nepalytėta marksistiškosios

ideologijos lygiai taip pat, kaip ir vokiečiai – hitleriškosios. Šias ideologijas reikėtų suprasti kaip akimirkos realybę, kuri neveikia gilumos. Manyti, kad „istorija“ valdo pasaulį, pasakiau Blumui, yra pražūtingiausia iš visų erezijų.

Tai kas gi valdo, norėjo jis sužinoti. Götzas atsakė už mane, buvau ir apstulbęs, ir dėkingas. Gryniausia švabų kalba jis tarė: „Viešpats.“

Kitą dieną patraukėme toliau: per Lozanovką, Malają, Juglonovką ir galiausiai Smelos miestą, į kurį neužsukome; buvo pranešta, kad jis visiškai sugriautas. Čia, žemiau, tikrajame Dniepro slėnyje, buvo smėlėta, čia buvo tikros keliaujančios kopos, kurių aukštis siekė iki 10 metrų, o tarp tų nešamo smėlio kalvų buvo įsikūrę vargani kreivi kaimiūkščiai. Juodžemis atrodė absoliučiai kitaip. Kaip skyrėsi spalvos, taip galėjai skirti skurdą šiose smėlėtose vietovėse ir turta puveningose Ukrainos žemėse. Mes vargais negalais per smėlį stūmėmės į priekį, už kiekvienos kopos tikėdamiesi, kad jos baigsis, o retsykais dešiniau tolumoje sumirguliudavo didelis vandens telkinys. Tai buvo Dniepras – antra pagal dydį Europos upė po Dunojaus, apie tūkstančio metrų pločio, tačiau smėlėta ir sekli; net nebuvo aišku, ar ja gali plaukti laivai, nes kilometro ilgio seklumos driekėsi skersai iki pat vidurio, o vietomis jos buvo apaugusios medžiais ir krūmais.

Vieną vakarą priėjome Čerkasus – didelį miestą su tiltais per upę. Jis vis dar buvo pilnas rusų padalinių, ir mes pro žiūronus matėme nesibaigiančias vežimų kolonas, mediniu gatvės tiltu traukiančias į rytus. Rusai – stropūs amatininkai. Statiniai, kurie pas mus be technikos nebūtų iškilę, Rusijoje būdavo statomi rankomis ir ganėtinai greitai. Tai – faraoniškieji Rusijos ypatumai: didieji kanalai ir geležinkeliai buvo nutiesti naudojantis kastuvais ir karučiais, ir, nepaisant to, kad lageriai buvo pilni darbininkų, rankų darbas buvo laikui nepavaldžios paprastų žmonių galios išraiška. Šis medinis tiltas per Dnieprą man priminė tiltus per Izaro ir Mangfalia upes Bavarijoje, tik jis kartu su privažiavimais buvo trijų kilometrų ilgio. Panašiai reikėtų įsivaizduoti ir Cezario tiltą per Reiną. Tai buvo fachverkinė konstrukcija iš lygiagrečių atraminių sijų, pastatyta ant įkaltų

polių. Tiltas gražiai derėjo prie plokščios ir į rytus besitęsiančios lygumos. Kaip visų Rusijos upių, Dniepro rytinis krantas nebuvo status.

Miestas plytėjo puslankiu aplink vakarinį placdarmą. Reguliariai jį bombardavo lėktuvai. Jei ne kaukiantys bombonešiai ir paskui įsiplieskiantys gaisrai su debesimis dūmų, būtų žiūrėjęs į gražų, ramybę dvelkiantį paveikslą.

Iš pietų visai lėtai slinkome per kopas palei upę link atkakliai ginamo miesto ir batalionas per tris dienas neteko 74 vyrų, žuvo ir majoras, paskutinis tikrosios aktyviosios tarnybos karininkas. Vadovauti ėmėsi atsargus švabas. Atėjo Weiblis, bičiulis iš Lenkijos, sutvarstytomis rankomis, ašarų pilnomis akimis, jis norėjo tapti karininku, o štai dabar viskas baigėsi; kulkosvaidžiu jis šturmavo skardį, kai rusai iš viršaus paleido „kiaušines“ granatas. Tačiau jiems pavyko prasiveržti, ir Weiblis vienoje uniformos sagaskylėje jau segėjo švytinčią Geležinio kryžiaus juostelę.

Buvau su Hybliu ir Kolbu, nustatinėjau poziciją, o prigulęs ant šiaudų užsnūdau; lyg pro sapnus prisiminiau Berlyną, Vieną, tik staiga visai šalia išgirdau riksmą ir pašokau. Trys vyrai pasileido bėgti, o Kolbas liko stovėti. Tie trys buvo sužeisti, vaitodami parkrito, tarp jų – stalius Breitsameris. Jis manė, kad utėlės atsiranda šlapimui susimaišius su pjuvenomis. Iš apkaso išvirto išbalęs Hyblis.

– Piropatronas, – sumikčiojo Kolbas, nors vamzdis nebuvo sugadintas.

Ferberis išmatavo savo priedangą. Tai buvo išsikerojusios aukštos saulėgražos didelėmis kaip liūto galvomis.

– Paleista į saviškių priedangą, – pasakė jis.

Mes susižvalgėme.

– Tiesiai į savų priedangą, – pasakė Hyblis, – pakalbėsiu su Götzu.

Jis pranešė jam apie nelaimę, slaptažodis „Savų ugnis“ buvo priimtas. Mes sutvarstėme dejuojančius ir kuo skubiau juos išgabeno, laimei, smulikutės skeveldros juos sužalojo silpnai, bet kraujo buvo. Breitsameris užsirūkė ir džiugiai žvilgtelėjo į mane:

– Man karas jau baigėsi, nemanai?

– Galbūt, – atsakiau, – rašyk mums!

– Žinoma, parašysiu, atsiųsiu cigarečių.

Griždamas į priešakį kopose pamačiau rusiškai pabalnotą arklį, rupšnojantį usnis. Man pasirodė, kad ten kažkas ne taip, todėl skubiai užšokau ant medinio balno ir spustelėjau užsispyrėlių pentiniais. Jis sužvengė, stoji pietu ir pasileido šuoliais; vadelėmis sutramdyti jo nepavyko, todėl į kaklą įrėmiau plokščią šautuvo durklo geležtę. Staiga priekyje iš dulkių debesies išniro milžiniškas tankas, išsigandęs arklys stoji pietu, ėmė žingsniuoti ataturpamas ir, užkliuvęs už tvoros, griuvo. Kaip tik tada nušokau. Išgirdau surinkant:

– Žmogau, ką čia išdarinėji? Šen pas mus, velnio neštas!

Tas, kuris mane įtraukė, buvo jaunas pulkininkas Philippas. Jis pašaipiai nužvelgė mane:

– Supainiojote puses.

Taigi, atgal grįžau didžiąja žvalgų mašina, kuri jau buvo pagarsėjusi kaip ir jos nutrūktgalvis pulkininkas. Jis išsitraukė žemėlapi, parodė man ir išleido mane prie vienos sankryžos. Aš atidaviau jam pagarbą ir daugiau jo nebemačiau. Šiame ruože pirmą kartą patyrėme, ką reiškia rusų sutelktai naudojamų minosvaidžių taktika. Dieną net krustelėti negalėdavome.

Mūsų stebėjimo postas buvo vienos plokščios kalvelės viršūnėje, apaugusioje kanapėmis. Jau brėkstant mūsų pėstininkai pateko į už kelių šimtų metrų buvusį minų lauką, matėme į orą skriejančius kūnus, o gyvi likę atsargiai šliauždami grįžo atgal. Mes patys sugulėme šlaito papėdėje už vieno seno namo. Priekyje soduose dunksojo Čerkasų miestas, pačių namų nesimatė, tik pora bokštų kyšojo virš medžių viršūnių ir cukraus fabriko kaminai. Kas dešimt minučių virš mūsų galvų praūždavo ištisi būriai lėktuvų, kurie akiai šaudė bet kur. Atvykę pionieriai sunkiai rausdamiesi iškasė per 400 minų dėžių. Kiekvieną sykį, kai pasirodydavo rusų lėktuvai, jiems tekdavo slėptis. Tuo tarpu tiltu rusų vilkstinės, nestabdomos mūsų artilerijos, traukė į rytus; tikriausiai viltasi, kad tiltą sveiką pavyks perimti į savo rankas.

Netikėtai pasirodė Erhardas iš kuopos būrio. Jis metė kepinius, kad „neliktų nuošalyje“. Jo planai sukosi apie tiltą; tikriausiai jau nebūsią geresnės progos užsitarnauti Riterio kryžių.

Erhardas jau ketverius metus buvo kareivis, jam tereikėdavo pagalvoti apie karinius žygdarbius ir vaizduotė išpliekisdavo. Jo tėvas, sąžiningas apynių augintojas iš Halertau, grojantis citra, būdamas geras katalikas, savo sūnui perdavė tikrą neapykantą partijai, bet kartu ir karinę pagarbą. Niekas apie senus karius – dvylikinius – nekalbėjo labiau paniekinamai negu Erhardas, nors ir pats pagalvodavo likti aktyviojoje tarnyboje puskarininkiu.

Šviesiame Pietų Rusijos danguje tiltas buvo taip arti, kad, rodėsi, pasiekiamas mūsų šūvių. Svarstėme galimybę palei upės pakrantę pasiūsti kovinį būrį ir su visais „jei“ ir „bet“ bandėme įsivaizduoti, kaip nustebs rusai. Apie gyvenimą užnugaryje Erhardas kalbėdavo su jam būdingu linksmumu, pasakodavo apie drąsius raštininkus giliuose šaltuose rūsiose ir apie išdininkus, kurie neišdrįsdavo nueiti į išvietę.

Kai galiausiai galėjome pulti, viskas, kaip neretai pasitaiko, įvyko be kovos. Priešas atlaisvino poziciją – pavienių apkasų sistemą, prieš kurią buvo minų juosta. Į miestą įžengėme iš pietų. Kaip ir daugelis rusų gyvenviečių, jis buvo kaip šachmatų lenta, daug atvirų erdvių su smėlkeliais ir paaukštintais šaligatviais, kurie ties pagrindinėmis gatvėmis sutvirtinti akmenimis arba lentomis, o dažnai ir apšodinti medžiais. Rusai Ukrainoje viešpatavo dar tik 100 metų. Gyventojai ėmė plėšikauti: dėžutės pilnos tabako iš machorkos fabriko, cukraus maišai, automobiliai, prikrauti medienos iš rietuvių paupyje. Plėšikų grobiu galėjo tapti ir narvelis paukščiams, caro laikų krėslas ar įstiklinta spintutė.

Čerkasai buvo senas miestas, pastatai iš akmens, kai kurie ukrainietiškojo baroko statiniai pagal Rastrelio brėžinius, kaip buvo teigiama enciklopedijose. Buvo mokyklų, vaikų darželių, bibliotekų ir gimnazija, kurioje popiet įsitaisiau ir pradėjau raustis. Bibliotekoje aptikau daug gamtamokslinių, geografijos ir matematikos veikalų, visą kolekciją prašmatniai išleistų vokiečių, prancūzų, anglų klasikų – Goethe, Schillerį, Volterą, Diderot, Shakespeare'ą – originalo kalbomis, išspausdinta Maskvoje ant tokio gero popieriaus, kokio pas mus nebuvo regėję. Radau ir mažąją sovietų enciklopediją.

Joje buvo konstatuojama, kad modernusis antisemitizmas yra prancūzų pramanas; kaip tik Prancūzijoje apie 1850 metus atsirado Siono išminčių protokolai. Kazimieras Didysis žydų atsivežė į Lenkiją, jie buvo jidiš kalba kalbančių Rytų žydų protėviai, taigi – vokiečiai; o šia kalba 1933 metais kalbėjo 72,6 procento visų Rusijos žydų. (Čerkasuose buvo apie 40 tūkstančių gyventojų, kaip tik trečdalis jų – žydai.) Buvome atsidūrę klasikinių pogromų šalyje. Juos įplieskė versle konkuruojantys Odesos graikai. Baisiausios buvo 1881-ųjų balandžio 23–27 dienos, tąkart minios akivaizdoje žuvo tūkstančiai žydų. Tai buvo istorinis momentas, kai žydai nusprendė trauktis į Austriją ir Ameriką, kita vertus, Rusijoje likusieji išitraukė į revoliucinį judėjimą, o po keleto dešimtmečių sudarė didžiąją dalį pasikėsinusiųjų į carą. Po šių pasikėsinimų savo ruožtu sekė valstybės organizuojami pogromai. Ministras Plevė* įsakė policijai surengti pogromus Kišiniove, Gomelyje ir 30-yje mažesnių miestų. 1905 m. spalio 18–20 d. Ukrainoje įvyko 700 policijos suplanuotų pogromų. Žymųjį 1906 m. liepos 1–3 d. Bialystoko pogromą surengė armija; vien jis nusinešė 200 gyvybių. Prasidėjus Didžiajam karui, ši armija daugelyje mažesnių vietovių surengė pogromus prisidengdama tuo, kad žydai esantys vokiečių šnipai. Prieš Raudonąją armiją kovojantys Denikino būriai kartu su kitais Baltosios armijos generolais iš viso nužudė apie 200 tūkstančių žydų. Sakoma, kad sovietai – žydų draugai, bet didžiausios žydų bendruomenės buvo apsigyvenusios naujosiose periferinėse valstybėse: Rumunijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje.

To man pakako, žydai buvo moderniojo pasaulio amalekantai. Tačiau kaip sako tasai, kurio pranašystės visiems išsipildo: „Neverkite mirusiojo, neraudokite jo! Geriau verkite to, kuris išeina, nes jis niekuomet nebegrįš anei savo gimtojo krašto nebe matys.“

Blumai, o Blumai, kuo tu vardu? Ištark savo vardą, švabų štundiste**! Ar ne tavo tėvai, mašlūs žemdirbiai, sekmadieniais

* Viačeslavas von Plehwe (1846–1904) – vokiečių kilmės Rusijos valstybės veikėjas.

** Štundistai – XIX a. evangelikų protestantų judėjimas Ukrainoje, vėliau tapęs naujai besikuriančių baptistų bendruomenių pirmtaku. Pavadinimas kilęs iš vok. *Stunde* (liet. valanda) – štundistai skirdavo valandą Biblijos skaitymams.

pusiaudienį palinkdavo virš raštų? Ar ne jie skaitė raudas ir pranašystes, kurios turėjo išsipildyti jų sūnams? Tai drėgną nuo lietaus naktį Ukrainoje, susigūžus po brezentu, tu man linksmai pasakojai apie savo protėvius, švabų štundistus, po to, kai tavęs paklausiau, kas tau davė vardą, Jeremijau? Nes tu niekuomet nebegrįši, sako Jeremijas, anei savo gimtosios Karlsruhės nebematysi, Jeremijau Blumai!

Vargšė vagiliaujanti Čerkasų tauta turėjo mokyklas ir vaikų darželius, kurie mums kėlė nuostabą. Vaikų darželiuose stovėjo žaliai nudažytos lovelės, dailučiai baldai, o mokyklose buvo gaublių, žemėlapių, gyvūnų, kurių būtų galėjusios pavydėti Vokietijos pradinės mokyklos. Tačiau liaudis gyveno skurdžiai, bukai, instinktyviai ir be vidinio ryšio su sistema, kuri juos didžiuodamasi ir vargdama apdovanojo šiomis įstaigomis. Tiesą sakant, buvo beveik tik „liaudis“. O kur dingo inteligentai? Kur buvo tarnautojai, mokytojai, gydytojai ir neabejotinai gausus būrys agronomų, išsimokslinusių žemdirbių, kurie patarinėdavo ir prižiūrėdavo prekes. Negalėjo būti, kad skubotai besitraukianti armija, į mūsų rankas atiduodanti sandėlius, atsargas ir fabrikus, būtų galėjusi juos visus pasiimti ar ištraukti. Tik gerokai vėliau supratau, kad šie asmenys nugrimzdo į „liaudį“ – iš dalies bijodami vokiečių, iš dalies todėl, kad kitaip nebūtų mokėję. O ir nebuvo jokios buržuazijos ir jokių išorinių privilegijų, kurie būtų leidę šiems žmonėms pasirodyti esant tikra šios šalies aristokratija.

Prašmatnios mokyklos ir namai stovėjo gatvėse, kuriomis motorinės transporto priemonės nevažinėjo, įsiterpdami į nykią eilę nykių butų, kuriuose gyveno sovietų žmonės, negalėję būti niekuo kitu, tik mase, nes šiose mokyklose perduodami žinių turtai ir pamokymai nieku gyvu negalėjo pasitarnauti pavieniui individui, tik diegti ir skatinti tuos polinkius, kurie buvo reikalingi valstybės aparatui.

Kartu su Götzu išsiruošėme ieškoti bataliono. Jį radome vienos upės atšakos pakrantėje, visi išsirengę ir pasiruošę bristi per upę. Belaisviai stūmė didelę valtį su ginklais, vienintelę, kurią pavyko rasti. Vanduo buvo skaidrus ir sraunus, upės viduryje – apie pusantro metro gylio. Mes taip pat kėlėmės į kitą pusę, kai

tuo metu per sprogimų virtinę į orą išlėkė didysis medinis tiltas. Sprogdinimas prasidėjo nuo rytinio upės kranto ir lyg minutės tikslumu paleistas fejerverkas persirito į vakarinį. Didžiojo statinio neliko per dvi minutes, o dėl plūduriuojančių nuolaužų atsidūrėme keblioje padėtyje, nes buvome priversti apie valandą tūnoti ant retai apžėlusios kopos upėje, smarkiai apšaudomi iš automatų ir minosvaidžių. Kai grįžome, miestas aidėjo nuo sprogstančių minų.

Nedidelis pionierių keltas perkėlė mus į kitą krantą. Naktis buvo tamsi, nors į akį durk. Buvo įsakyta visas skardas apvynioti, kad niekas nesužvangėtų. Pasiėmėme tik pabūklus ir du vežimus, traukiamus vietinių arklių. Kitoje pusėje išlipome ant klampaus smėlio, turėjome pakilti stačiu šlaitu, paskui valandą žygiavome per krūmynus rusų klotu lentiniu keliu, tempdami visą įrangą, prakaituodami ir vis pasiklausydami. Paskui lentiniu tiltu perėjome kitą upės atšaką ir pagaliau patraukėme mišku. Patekęs mėnulis iškart vėl pasislėpė. Sunku buvo patikėti, kad priešas nešaudė. Priekyje aptikome paruoštas pozicijas ir kito pulko karius. Jie papasakojo, kad čia buvęs pragaras, palinkėjo gero vėjo, tiek juos ir tematėme.

Kitą dieną susigaudėme, kur esame. Pozicija buvo prie pelkės, kuri galėjo būti 100 metrų pločio ir atrodė neįveikiama. Kitapus buvo įsitvirtinęs priešas, kaip ir mes – smėlio apkasuose, bet pranašesnis, nes jo pusėje buvo keletas kalvų, nuo kurių jis galėjo mus stebėti. Tai buvo sala, kurios kitas krantas vedė link antro pagrindinio Dniepro intako. Dieną net galvos negalėdavome iš apkasų kyštelėti, artilerija ne rečiau kaip kas dešimt minučių paleisdavo nepertraukiamą ugnį. Jaunų kuopų vadų ryžtas ėmė sekti, kai jie suprato, kad judėti galėsime tik naktį. Götzu ši padėtis atrodė pavojinga, jis išsiuntė mane iš stebėjimo posto. Turėjau būti parengtyje rezerve.

Ugnies pozicijoje gulėjo Hyblis – apkase, kuris buvo 2 metrų gylio, pridengtas perdangos sijomis. Iš ten jis buvo išlindęs tik sykį.

Lauke augo trys sukrypusios pušys ir akacija, nuo praskrendančių lėktuvų jie kažkiek pridengė mūsų pabūklus, kurie

stovėjo vos už 8 metrų. Mes patys tūnojome vienviečiuose apkasuose už pozicijos, išsimėtę maždaug pusmetro gylio dauboje. Kadangi jos dirvožemis buvo iš gryo upės smėlio, mums lengvai sekėsi kasti, tačiau pasiekus maždaug pusantrą metro gylį, pradėjo sunktis gruntiniai vandenys. Hybliui jo apkase prireikdavo vis naujų maišų ir dėžių nuo šaudmenų, kuriais jis apsištatydavo. Iš viršaus apkasus pridengėme brezentu. Nors oras buvo gražus ir kepinio saulė, užėjo smarki liūtis su perkūnija ir jau po keleto minučių apkase vandens buvo per sprindį, vargais negalais reikėjo jį išsemti konservų dėžute, jei nenorėjai mirkti kaip vonioje.

Rusų artilerija maždaug kas pusvalandį paleisdavo ugnį, taip pat ir naktimis. Galėdavai kiekvieną kartą suskaičiuoti šūvių salves, dažniausiai jų būdavo apie 16, išsibarsčiusių maždaug 50 metrų spinduliu nuo tikslo. Tekdavo sėdėti, gulėti ar tupėti apkase, kai pastebėdavai, kad taikyta į tave. Žemė drebėdavo, smėlis ir nuolaužos skriedavo dangumi, pro šalį praslinkdavo tirštų dūmų kamuoliai, o kai šūviai priartėdavo, apkaso sienos imdavo virpėti ir trupėti. Kai apšaudymas liaudavosi, klausydavai, kur link kryps kitas, apsižiūrėdavai savo poziciją, sušukdavai draugams ir laukdavai atsakymo. Paskui skubiai būdavo išgabenami sužeistieji, šaudmenų nešikai atsitraukdavo, slėpdamiesi tai už vienos, tai už kitos priedangos, o pasiuntiniai šliauždavo vagomis kaip indėnai; galėdavai prisidegti cigarete.

Labai dažnai iškart pasibaigus priešiška ugniai sulaukdavome įsakymo atsakyti ugnimi arba paleisti užtveriamąją ugnį, ypač tada, kai po priešo artilerijos antpuolio puldavo pėstininkai. Tada sušokdavo prie pabūklų mūsų šešetas, prie kiekvieno pabūklo po tris; ketvirtas nešdavo šaudmenis, penktas juos išimdavo ir paruošdavo šauti. Kai jau paleisdavome ugnį, priešą ji jokiū būdu nesustabdydavo. Ant smėlio čežėdamos kaip aižomi žirniai nepaliaujamai krito rusų kulkosvaidžių kulkos arba greitesnės automatinių šautuvų šovinių salvės. Nors mūsų pozicijos ir nebuvo galima tiesiogiai stebėti, pėstininkai be perstojo apšaudė visą salos teritoriją. Ilgainiui šios aklai laidomos salvės mums pridarė daug žalos. Kulkos švilpė kiaurai pro mūsų trijų varganų medžių vainikus, pliekėsi į pabūklų skydus, spragsėjo

atsitrenkusios į kalnus tuščių parako kartūzų* ir prakirsdavo nelemtas skyles mūsų brezente.

Dėl nepakeliamos padėties mūsų 2-asis batalionas jau kitą rytą brėkstant pasiruošė pulti pelkę. Tačiau nepasistūmėję nė per 30 metrų vyrai pateko į pašėlusią minosvaidžių ugnį ir buvo priversti atsitraukti. Nieko kita neliko, tik atitraukti visą poziciją, perkeliant ją už dengiančios aukštos kopos.

Teritorija iki fronto turėjo būti saugoma išmanios užtveriamosios ugnies sistemos, kurios dalimi buvome ir mes. Šis laisvas ruožas nuolat traukė vietovę daug geriau už mus pažįstančius rusus. Norėdami jį atsiimti, jie surengė daugybę puolimų per pelkę, bet prasibrauti taip ir nepavyko. Mūsų artilerija stovėjo toli prie Čerkasų, jai ir taip buvo ką veikt, vieną po kitos apšaudant priešų baterijas. Rusai visą saviškę upę išgelbėtą artileriją, regis, perkėlė už kitapus esančio miško.

10 valandą rusai surengė kontrataką, prisilaužė dešiniau nuo mūsų, kur teritorija jiems buvo palankesnė, ir prisiartino per 300 metrų prie mūsų pozicijos. Savo pabūklus nukreipėme į juos, nors rusų ataką remianti ugnies banga jau artinosi mūsų link, ir paleidome tiesioginę ugnį. Su tokiais žmonėmis kaip Ferberis ir Kolbas buvo kone smagu. Naudodamasi proga mūsų vadovybė patraukė į stebėjimo postą, o ryšininkas turėjo išvykti taisyti ryšio linijos tinklą. Götzas dar spėjo išgirsti, kad jo ugnies poziciją užpuolė pėstininkai, ir sukomandavo paruošti ginklus.

Ryšininkas, turėjęs rasti gedimą, buvo neaukštas žemdirbio vaikas iš Moravijos, turintis polinkį į techniką. Anksčiau jis buvo vadeliotojas, tad dabar suprato, kad arklių priežiūra turi ir gerųjų pusių. Tačiau jis neišsidavė ir ryšio liniją sutaisė per penkias minutes. Galėjome perduoti Götzui, kad rusų pėstininkai buvo sustabdyti mūsų ugnies ir vienas po kito sušaudyti mūsų pėstininkų; rusai buvo atsidūrę tokioje padėtyje, kad galėjo jaustis aukojami. Götzas mums perdavė liūdną žinią: Blumas buvo pašautas į akį ir po penkių minučių mirė.

Beveik visus savo šaudmenis jau buvome iššaudę, o užuot nusiuntus mane į Blumo vietą, gavau užduotį atgabenti

* Kartūzas – (nl. *kardoes*) – cilindriukas, iš pradžių popierinis, nuo XIX a. metalinis, kuriame laikomas parakas artilerijos pabūklui užtaisyti.

šaudmenų, maisto ir teleskopinius žiūronus, o jis, Götzas, norįs likti vienas priekyje su ryšininku. Palaukiau, kol baigsis kita artilerijos ataka, ir bėgte pasileidau link už 100 metrų esančio miško, o tada jau pasukau lentiniu keliu per negailestingai išdraskytą tankynę, kurią vietomis praskirdavo pelkėti ruožai. Lentos čia buvo suklotos juodame liūne ir vienas pionierių padalinys rūpinosi, kad smengantis pylimas tiesiant vis naujas sijas išliktų išvažiuojamas. Šiuo lentiniu keliu turėjo važiuoti ir automobiliai su šaudmenimis – iki pat išvažiavimo iš miško, kur jie būdavo iškraunami.

Laimingai nusigavau iki kelto, persikėliau, o kovinę gurguolę aptikau gilių rūsių komplekse. Miestas atrodė gąsdinamai. Rusai jį nenuilstamai apšaudė sunkiosios artilerijos ugnimi, manydami, kad taip greičiausiai pakirs mūsų aprūpinimą. Iš Fuchso sužinojau, kad žuvo pulko viršininkas ir dabar pulkui vadovavo mūsų kuopos vadas iš Prancūzijos majoras von Tresko. Pasiteiravau apie maisto atsargas. Jis pažvelgė į mane:

– Jūsų maisto vežikas išprotėjo.

Jį su visu vežimu tris kartus apšaudė kelte, vieną kartą abu jo arkliai išoko į vandenį ir išplaukė į krantą, jo kanistrai buvo suvarpyti; teko jį nugabenti į karo ligoninę, nes nepalijaujami šaukė: „Jie nori mane nužudyti, jie nori mane nužudyti!“ Jis buvo prieš keturias savaites prie mūsų prisijungęs jefreitorius iš Berlyno.

Paklausiau apie šaudmenis. Fuchsas atsakė:

– Per dvi dienas netekome keturiasdešimties arklių, tarp jų – mūsų geriausio kinkinio, Mikscho arklių. Jei dar dvi dienas liksim mieste, galėsime kinkyti karves.

– O kaip vietiniai arkliai?

Kažkaip juk turėjau parsigabenti tuos šaudmenis.

– Žinoma, – tarė jis, – bet tik tuomet, kai sulauksime nakties. Duosiu jums tris vežimus, o Ruckensteineris galės vesti visą koloną, arklio proto jis turi pakankamai.

Willy Ruckensteineris buvo dailininko ir dažytojo pameistris, jau pusmetį buvęs puskarininkiu, šaudmenų eskadrilės vadu ir pašarų sandėlininku. Aukštas, sulysęs, su akiniais paauskuotais

rėmeliais, jis nė pirštu neprisilietė prie dažų kibirelio, nors kariuomenėje tokie jo menai būtų pravertę. „Aš ne dažytojas, – sakydavo jis, – aš – dailininkas, ant sienos galiu išpiešti bet kokią dekoraciją, visus žmones ir gamtovaizdžius, bet skaičių ant mašinų – niekada!“ Jis kalbėjo tik tiradomis, gerdavo iki nukritimo ir buvo užsidegęs austrų patriotas, kurio niekas negalėdavo taip ižeisti, kaip Hitlerio laikymas austru. Jis mėgdavo valgyti guliašą 10 valandą ryto, o kuopoje mielai imdavosi juokdariško „bukagalvio austro“ vaidmens. Net dabar jis nuolat avėjo blizgiai nuvaškuotus aulinius su sidabriniais pentiniais, visi žinojo, kaip meistriškai jis joja.

Fuchsas jam įsakė parengti koloną kelionei.

– Kurgi ne, per Dniprą, – pasakė jis, – pažiūrėsim. Daug mieliau sėdėčiau su Melanie kavinėje.

Jis atsivedė tris kinkinius, vienas jų – jaunų auksakailių lapių.

– Pasiimsiu ir savo žirgą!

– Jūsų arklys naktį liks čia, – pasakė Fuchsas.

Ruckensteineris nuvijo pirmo vežimo vadeliotoją ir pats ėmėsi vadelių. Tamsi naktis ir lietus. Ristele jojome link Dniepro, aš sėdėjau šalia Ruckensteinerio rodydamas jam kelią.

– Čia jį vadina Dnipro, ukrainietiskai. Gražus miestas tie Čerkasai, tik pagalvok, tie kazokai turėjo etmoną. Niuo!

Jis įtempė vadeles, artinomės prie upės, prie kelto pionieriai tvirtai pririšo vežimus, vanduo burbuliuodamas taškėsi palei skardinius kelto šonus, mes yrėmės tylut tylutėliai! Kad tik jokio garselio, nes Ivanas į garsus šaudė! Ruckensteineris paniuręs slėpė smilkstančią cigaretę delne. Arkliai stovėjo iškinkyti, prilaikomi už galvų. Staiga užsivedė variklis, keltas buvo atgręžtas prieš srovę, vos po dviejų sekundžių išgirdome šūvius.

– Jau vietoje, – pasakė Ruckensteineris ir švilpdamos pradėjo kristi minos, šniokšdamos sprogo vandens paviršiuje. Variklis sukosi visu pajėgumu, kelią nušvietė prožektorius, o krante mirksėjo raudonas žiburėlis.

– Tvirčiau laikykit arklius! – sušuko pionieriai.

Vėl driokstelėjo sprogmenys, pasklido vandens dulksna, lapės liuoktelėjo per bortą. Ruckensteineris rėkavo, būtų pats

mielai leidęsis paskui. Inžinieriai juokėsi, pasiekėme krantą, o arkliai jau pasileido risčia ant pakrantės smėlio link šviesų, tada pasibaidė ir metėsi atgal. Vanduo putodamas tiško nuo sraigto, lempų šviesoje atrodė gelsvai raudonas.

– Gesint šviesas! – kažkas riktelėjo.

Aštuoni šūviai pliumptelėjo į vandenį, griaudėdamas iš anapus atvilnijo aidas, tada vėl stojo tylą ir tamsa. Pasprukę arkliai grįžo į švartavimosi aikštelę, mes juos vėl pakinkėme ir nieko nelaukdami tamsoje leidomės tolyn.

Tomis naktimis apie dvyliką ar trečią valandą dar ne kartą priešas į mus paleisdavo sunkiosios artilerijos ugnį – toks garsas, tarsi geležinius kukulius kas būtų bėręs į keptuvę; automatų vamzdžiai kaito, tušti parako kartūzai skriejo į šalis, aidėjo sužeistųjų aimanos, ir viską apšviesdavo virpančios trasuojamosios kulkos, išsilaikydamos danguje labai ilgai ant mažučiu parašutėlių ir kaip kokiame klajojančiame teatre spingsinčios. Dvokiantys dūmų kamuoliai po sprogimų traukė pro mus, pasirodė vienišius Hahnas su krepšiu, pilnu laiškų nuo motinų ir vaikų. Jei grįždavai į apkasą, kampe tupėdavo pelės pasiūšusiais ant nugaros plaukais; pasišlykštėjęs atšokdavau, pelių visada bijojau.

Visą dieną lijo, konservų dėžutėmis sėmėme vandenį iš apkasų. Utėlės dauginosi greičiau nei bet kada, rusai trimtavo smarkiau nei kada nors anksčiau, ugnies banga atsirito iš priekio atgal, per pusę minutės persirito per mūsų poziciją, o tada matėme, kaip ji išarė miško tankynę už mūsų, danguje sėdama juodą purvą. Rusų lėktuvų ešelonai šaudė iš mažesnių ir didesnių vamzdžių, o mes, gulėdami apkasuose ant nugaros, nutaikėme į juos savo ginklus – beprasmiška, bet svarbu buvo jausti, kad bent kažką darome, kol pagaliau vienas iš jų stojo stačias, jo paskuigalis užsiliepnojo, išsiskleidė parašutas, o visas lėktuvas svirdinėdamas uodega smigo į vandenį, galingai sušniokštė ir ištryško milžiniškas fontanas.

Paskui netikėtai tarp mūsų atsirado pasiklydęs rusas. Ferberis jį matydamas garsiai sušuko, o Hyblis nustebino išnirdamas iš apkasos, tasai dideliais žingsniais pasileido bėgti ir Hyblis į jį

šovė, šis parkrito ir niekas jo daugiau nematė nei gyvo, nei mirusio. Tik viena kulka iš 10-ties tūkstančių pataiko į žmogų, buvo apskaičiuota po Pirmojo pasaulinio karo. Išmokome išvengti minų, pradėjome atpažinti pavojų, neėmėme į rankas nieko, kas po dviejų sekundžių galėtų susprogti. Staiga dingo tie trys medžiai, mes gulėjome po lafetu, o šaudymui aprimus, kaip pamišę pradėjome šaudyti Kolbas, Ferberis ir aš pagal nustatytą planą viską, kas tik lėkė iš vamzdžio. Visos atakos buvo sužlugdytos. Sviediniai smogė kaip kumščiais per metrą nuo mūsų priedangos, laižydami ugnies liežuviais, skleisdami dūmus; miškas pradingo dūmų kamuoliuose.

– Sukąsk dantis!

– Pamesk cigaretę!

– Ananasai, bus ananasų!

– Ir kiaulienos kepsnys su kukuliais, o Dieve!

Mėsininkas iš Vienos Konstanzeris, paraudusiomis akimis, strazdanotas ir storas, prisijungė prie mūsų iš Smelos:

– Šėts *ožnoguors*, *žmuonės*, *glūps visa*, – tarė jis, – bobų, šampano ir plaktos grietinėlės!

– *Kūn če mėslij!*

Tada rusai pradėjo šaudyti į savo sužeistuosius pelkėje, bandžiusius atšliaužti pas mus, kol tie nutilo.

O paskui viskas baigėsi – po penkių dienų atsitraukėme šypsodamiesi, patenkinti, apdege ir sveiki, išskyrus Götzą, kuris neteko piršto, bandydamas išlipti į krantą, tiek jį ir tematėme, o gaila! Pulkas neteko 1200 karių. Motinų, žmonių, vaikų, mylimųjų ašaros, sūrūs gedulo upeliai, beprotybė, o beprotybė, Leviatano nasrai trupino kaulus, kruvinus istorijos pėdsakus, kurie darėsi vis gilesni, raudonesni, tik vėliau sumenkinti, viso pasaulio našlaičių ašarų upės juose.